

ordine naturalis honestatis, ut in infidelibus contingere solet. Utrique autem gratiæ simul sumptæ, prout supernaturalis est, convenit illa definitio S. Augustini, nempe gratia est *inspiratio dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus* (1), seu, ut alibi idem loquitur, quæ datur, non solum ut *facienda noverimus, verum etiam ut cognita faciamus; nec solum ut diligenda credamus, verum etiam ut credita diligamus* (2).

Partitio altera est in gratiam *sufficientem* et *efficacem*. *Sufficiens* gratia ea dicitur, quæ caret effectu, seu cui voluntas non assentitur; *efficax*, contra ea est, quæ obtinet effectum, ad quem datur, seu cui consentit voluntas. Utrum vero hic assensus vel dissensus voluntatis repeti debeat ex diversa gratiæ sufficientis et efficacis natura, an a sola libera hominis voluntate, non consentiunt doctores in scholis catholicis, ut suo loco exponemus.

Gratia sufficiens subdividitur in *proxime* ac *remote* *sufficientem*. *Proxime* sufficiens vocatur ea, quæ præbet immediate vires necessarias ad agendum; *remote* autem *sufficiens* ea dicitur, quæ non nisi mediate, ex gr. per orationem, ejusmodi vires suppeditat.

Cum interdum in hac ipsa prima tractatus parte necessario mentionem facere debeamus de gratia *sanctificante* seu *habituali*, ne penitus ignoretur, quid sub hoc nomine veniat, ipsius subjicimus notionem ad dicendum intelligentiam. Gratia itaque *sanctificans* seu, aiunt, *habitualis* ea est, qua homo immediate conjungitur Deo, sit justus ac vitæ æternæ hæres, estque in homine permanens, et per modum habitus eidem inhaerentis concipitur. Qui ea ornatus est, dicitur, esse in statu gratiæ. Verum de hac postea.

His, quatenus opus erat, circa variam gratiæ acceptionem et divisionem expositis, iter, quod nobis constituimus, jam aggredimur.

CAPUT II.

DE GRATIÆ NECESSITATE.

Quadruplici ratione gratia actualis dici ac esse potest necessaria: vel scilicet ad opus ordinis naturalis, vel ad opus ordinis supernaturalis, vel ad opus meritum, vel denique ad perseverandum in bono usque ad vitæ exitum. Varii porro nobis occurrunt adversarii pro diversis hujus necessitatis respectibus, quos recensimus. Pelagiani sub quovis respectu divini hujus auxilii necessitatem rejiciunt. Semipelagiani hanc necessitatem aggrediuntur tum quoad initium fidei tum quoad perseverantiam. Novatores ac Jansenistæ ex adverso nimis urgent hanc ipsam necessitatem, dum contendunt, sine gratia actuali nullum opus moraliter bonum

(1) Lib. iv, ad Bonif. seu Contra duas epist. Pelag. cap. 5, n. 11.

(2) De Grat. Christi, lib. 1, cap. 12, n. 13. Hæc est gratiæ idea, quam constanter prædicat S. Augustinus, qui, De Peccat. meritis, lib. iii, cap. 17, n. 26, munus gratiæ demonstrat in eo esse, ut *innotescat, quod latebat, et suave fiat, quod non delectabat; et ibid. cap. 19, n. 52, vocat gratiam certam scientiam et victicem delectationem, lucem, qua illuminantur tenebræ, et suavitatem, qua dat fructum suum terra nostra.*

agere hominem posse, vel etiam non posse sine fide, imo neque præstare posse bonum opus qualecumque sine justificatione aut gratia sanctificante. Cum igitur ex contrario principio profluxerint ejusmodi errores, et alii per defectum, ut aiunt, alii vero per excessum æque impetant gratiæ necessitatem, ut perspicuitati consulamus, in quatuor distinctos articulos hoc totum argumentum partiemur; in quorum duobus prioribus adversus eos, qui per defectum, in duobus posterioribus adversus eos, qui per excessum pugnant circa gratiæ necessitatem, agemus. Sic enim, omnem evitantes confusionem, universam, qua late patet, doctrinam complectimur catholicam sub uno eodemque capite; ex quo deprehendemus, quid homo possit aut non possit propriis viribus tum in ordine supernaturali tum in ordine naturali, ac demum quousque sese extendat gratiæ necessitas ad opera sive supernaturalia sive moralia elicienda.

ARTICULUS I. — De erroribus Pelagianorum circa gratiæ necessitatem.

Cum primus hominum parens in systemate Pelagianorum, ut innuimus, neque supra naturæ suæ conditionem a Deo erectus fuerit per gratiæ sanctificantis collationem, neque auctus dono integritatis, hinc Adam per peccatum nec excidit a tali statu, nec ullam infirmitatem contraxit; id est, neque expoliatus fuit supernaturalibus, neque fuit vulneratus in naturalibus. Quapropter ejus filii sine peccato nascuntur, ac in eodem statu nascuntur, in quo primus homo a Deo conditus fuit, cum nativa illa imbecillitate, qua propria naturæ humanæ est, obnoxii ignorantiae, concupiscentiæ colluctationi ac demum morti. In hac hypothesi facile erat inferre, neque Adam post peccatum neque ejus posteros qualicumque indiguisset auxilio supernaturali, quo ad statum supernaturalem restituerentur, neque adjutorio, quo aut eorum intellectus illustraretur aut voluntas validior redderetur ac idonea ad bonum quodvis peragendum aut ad superandos tentationum impetus. Quod si a Deo ejusmodi conceduntur subsidia, ea quidem faciliorem efficient hominis laborem tum ad veritatis inquisitionem tum ad bonum præstandum; verumtamen ejusmodi præsidia aut forent externa, aut si interna, absolute ac per se minime essent necessaria.

Tale est Pelagianorum systema, quod totam evertit gratiæ necessitatem. Illud tamen Pelagius aperte minime professus est; sed verbis est usus ad fallendum compositis, utpote qui et Catholicus videri et hæreticus esse vellet. Etenim 1° gratiam fassus est; sed gratiæ nomine dona naturalia Creatoris significabat; 2° gratiam aliam addidit præter naturam, nempe legem ac revelationem, 3° exempla Christi ac peccatorum remissionem; 4° his juxta aliquos adjecit aliquam interiorem illustrationem, qua indirecte saltem excitaretur hominis voluntas ad *facilius* operandum. Quo referuntur S. Augustini verba, lib. De gratia Christi, ubi, postquam commemorasset Pelagii di-

ctum: *Ut, quod per liberum homines facere jubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam*, subdit: *Tolle facilius, et non solum plenus, verum etiam sanus est sensus* (1). Hic stetit Pelagius cum suis celebrioribus discipulis Cælestio et Juliano. Siquidem nunquam admisit necessitatem gratiæ, qua immediate excitaretur atque adjuvaretur voluntas ad actus supernaturales eliciendos, tum nempe quoad ipsius actus substantiam, ut aiunt, tum quoad modum; nunquam scilicet admisit gratiam voluntatis seu, ut aiunt, inspirationis. Quod vero spectat ad gratiam prævenientem, eo sensu nempe, quo eam recentiores Theologi exponunt, de motionibus indeliberatis, quibus per illustrationem excitamur ad bene agendum, eatenus eam admittere visus est, quatenus facilius nobis per ipsam redditur actuum salutarium ac mandatorum executio, minime vero quatenus ad actus singulos eliciendos sit absolute necessaria. Dixi eo sensu, quo gratiam *prævenientem* exponunt recentiores Theologi; siquidem, prout hanc vocem veteres accipiebant de gratia interioris illustrationis et inspirationis seu operante et cooperante, quæ omne meritum nostrum præveniret, eam, ut videbimus cap. seq., nunquam admiserunt Pelagiani.

Ex his colligimus, 1° controversiam, quæ inter Pelagianos et S. Augustinum viguit circa gratiæ necessitatem, in postrema periodo tandem deductam esse ad necessitatem gratiæ, quæ immediate afficeret voluntatem eam præveniendæ ac adjuvandæ; non autem, ut perperam contendit Jansenius, ad gratiam, quæ necessitatem inferret voluntati, quam a Pelagio admitti voluisset S. Augustinus (2). Colligimus 2° hanc gratiæ necessitatem, quatenus complectitur et prævenientem et cooperantem, ad actus singulos salutares absolutam esse, ut adstruebat S. Augustinus, partes Ecclesiæ Catholicæ sustinens, secus ac volebat Pelagius ejusque discipuli (3). Ambæ propterea

(1) Cap. 29, n. 50. Nonnulli ex his Augustini verbis conjiciunt, Pelagium tandem aliquando admisisse veram gratiam interiorem illustrationis et inspirationis; ast perperam, ut patet ex iis, quæ scribit S. Doctor, ibid. cap. 26, n. 27: *Istam Dei gratiam in divinis eloquiis manifestam etiam Pelagius manifeste fateatur, sequæ tandem contra sensisse non operari impudentissimo pudore, sed dolore saluberrimo aperiat... Cognitionem et dilectionem, sicut sunt discernenda, discernat.*

(2) Lib. v, De hæresi Pelagiana, cap. 11, pag. 110, edit. Rothomag. 1652, et sic in posterum, hæc enim editio utitur. Ibi igitur Jansenius totus in eo est, ut adstruat, quartum statum controversiæ pelagianæ in eo stitisse, ut Pelagius contenderet, gratiam nullam in errore necessitatem libero arbitrio, ita ut voluntas ei semper possit resistere aut obtemperare, contra vero S. Augustinus juxta catholicam Ecclesiæ fidem exigeret præterea, ut talem gratiam admitteret, quæ cogeret voluntatem ineluctabili necessitate ad agendum.

(3) Circa historiam pelagianæ hæreseos cfr. Petavius, De Pelagianorum et Semipelagianorum hæresi, lib. un. Card. Noris, Histor. Pelagianæ, lib. primo, Opp. edit. Veron. 1729, tom. 1; Joan. Garnerius S. J. Dissert. in historiam Pelagianam, quæ extant in appendice Augustiniano Joan. Clerici, pag. 40 et seqq. nec non Marii Mercatoris opera studio Joan. Garnerii

hæc veritates catholicæ sequentibus propositionibus propugnandæ sunt ac vindicandæ adversus expositos Pelagianorum errores. Sit igitur

PROPOSITIO I. — *Ad omnes et singulos actus salutares necessaria est interior Spiritus Sancti gratia illustrationis et inspirationis.*

Hæc propositio est de fide; duobus siquidem his canonibus eam confirmavit Concilium Trid. sess. VI, can. II: *Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed ægre tamen et difficulter possit, anathema sit.* Et can. III: *Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus Sancti inspiratione atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut penitere posse, sicut oportet... anathema sit.* Præverant Concilio Tridentino in hæc ipsa doctrina catholica adstruenda plura Concilia in causa Pelagianorum celebrata, ut Diospolitano anno 415, in quo fuit proscriptus septimus Pelagii articulus his verbis conceptus: *Gratiam Dei atque adjutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege ac doctrina* (1); Milevitanum II, seu potius Carthag. III, anno 416, in ejus cap. IV statuitur: *Quisquis dixerit, gratiam Dei per J. C. D. N. propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, quid vitare debeamus; non autem per illam nobis præstari, ut, quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit... Utrumque donum Dei est, et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus* (2); pariter Arausicanum II anno 529, can. VII: *Si quis per naturæ vigorem, inquit, bonum aliquid, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare, ut expedit, aut eligere, sive salutari, id est, evangelicæ prædica-*

Paris, 1673, præsertim appendix posterior ad primam partem operum Marii Mercatoris, complectens dissertationes septem, in quibus integra continetur historia pelagiana, pag. 125 et seqq. Tanti porro fecit Card. Norisius lucubrations Joan. Garnerii, etsi in omnibus ei non assentiat, ut scripserit ad Magliabecum: *Hoc tamen te monitum velim, ne feliciori alii in scriptis Garnerii eruditioni quidpiam per me detractum putes; illum enim tanti facio, ut si ejusdem de rebus pelagianis commentaria historiam, quam de eadem hæresi hoc anno patavinis typis excusam emisi, prævenissent, mea statim scripta (quod sincere affirmo ac sancte juro) in angulum omnino projecissem* (tom. iii, opp. col. 1176). Cfr. præterea Nat. Alexander, Hist. eccl. sæc. v, cap. 3, De hæresibus, quibus infestata Ecclesia est seculo. v, art. 2 et 3, necnon dux egregiæ P. Livini Meyer dissertationes, quarum altera perstat ad calcem vol. 1. Hist. de auxiliis edit. Antwerp. 1705, pag. 734, sub hoc titulo: *Dissert. de genuinis Pelagii et Massiliensium erroribus*; altera ad calcem vol. 2. Hist. de auxiliis vindictæ. Bruxel. 1715, Diss. iv, cui titulum præfixit: *De Pelagianorum et Massiliensium contra fidem erroribus.*

(1) Cfr. Acta Concil. Hard. tom. 1, col. 2011. De vafritie Pelagii ad Synodum Diospolitamam decipiendam cfr. modo citati auctores.

(2) Ibid. col. 1218.

tioni consentire posse confirmat absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti... hæretico fallitur spiritu (1).

Hanc porro doctrinam sacras litteras tradere sic luculenter evincimus: Juxta Scripturam omnes ac singuli actus salutes gratiæ adscribendi sunt, si ex eadem nos sine gratia nec cogitare, nec velle, nec operari quidpiam possumus, quo ad salutem perveniamus; jam vero id constanter de nobis prædicat Scriptura. Etenim ad cogitationem quod attinet, sic loquitur Apostolus: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. III, 5). Quoad voluntatem præterea et actionem idem Apostolus scribit: *Deus est, qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate* (Philipp. II, 13). Ac universim pronunciat: *Ipsius (Christi) factura sumus, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulamus* (Ephes. II, 10). Ex quibus patet, nos in ordine ad æternam salutem comparari rebus non existentibus, quæ scilicet ex nihilo educuntur, ut sint, subsistant et agant. Hæc autem coherent Christi ipsius verbis, Joan. VI, 44: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*; et ibid. XV, 4 et 5: *Sicut palme non potest facere fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites; qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere*. Quare nisi jugiter Christus gratia sua præsto sit homini, nihil omnino homo ex se potest aut cogitare, aut velle, aut operari, quod salutare sit. Optime propterea S. Augustinus, hæc Christi verba commentans, ait: *Sive parum, sive multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest* (2). Hinc S. Jacobus, I, 17: *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum*.

Non alium porro fuisse Ecclesiæ sensum, multiplici ratione patet, quin singillatim Patrum testimonia adducere debeamus. Ac primo ex ipsa agendi ratione Pelagii, qui, cum primum innovare quidpiam circa hunc articulum nisus est, catholicis formulis hæresim suam tegere contendit, nec nisi ambiguis verbis vafritem suam propinare ausus est (3). Argumentum igitur ineluctabile est, contrariam plane doctrinam in Ecclesia viguisse. Ex eo præterea constat, quod

(1) Ibid. tom. II, col. 1099.

(2) Tract. LXXXI, in Joan. n. 5.

(3) Hac ratione fefellit Synodum Palæstinam, dum aliud teneret, aliud profiteretur; quare absolutus dimissus est. Postea tamen, fraude detecta, et iterum et sæpius damnatus est. Hic observare juverit, hæreticos ipsis suis innovationibus testimonium reddere avitæ fidei, quæ ante ipsos in Ecclesia obtinuit; dum enim numero pauci sunt, non nisi timide atque cunctanter novitates suas incautis propinant verbis ambiguis atque ad fallendum compositis, ita ut ipsam catholicam doctrinam profiteri videantur. Quum numero validiores fiunt, laryam deponunt, ac palam hæresim detegunt, quam jamdiu in animo condiderant; ita sese gessit Arius, ita Nestorius, ceterique omnes, cum constans hæc sit eorum ars.

simul ac Episcopi suspicati sunt dogma catholicum de gratiæ necessitate a Pelagio appeti, illico undique in Concilia coeuntes in hæresiarchæ doctrinam inquisierint, eamque proscripserint; nec aliter valuit Pelagius damnationis sententiam effugere, quam repudiando (quamvis subdole id fecerit), articulos novæ doctrinæ, qui ipsi adscribebantur. Tertio tandem liquet ex eo, quod, detecta fraude et omni ambiguitate sublata, ab universa Ecclesia proscripta fuerit nova doctrina tanquam hæretica (1). Sane tum S. Hieronymus, qui omnium primus in arenam descendit adversus Pelagianos, ac deinceps S. Augustinus tanquam in novarum rerum auctores ac hæretica dogmata serentes insurrexerunt. Præscribentibus igitur Ecclesiæ catholicæ doctrina hæc innovationibus.

Demum systema Pelagianum ratio theologica duplici ex capite evertit; ac primo ex falso principio unde profluit, hominem scilicet paradisiacum ad statum supernaturalem minime fuisse evertum, nec proinde per peccatum ab eo excidisse amittendo justitiam originalem, cui ejusmodi elevatio erat conjuncta. Porro nos contrarium suo loco ostendimus (2). Secundo ex proportione, quæ intercedere debet inter finem ac media. Jam vero si finis, ad quem homo per Christum reparatus pervenire debet, est supernaturalis beatitudo, ut pariter alibi a nobis demonstratum est (3), media item ad eum obtinendum supernaturalia esse necesse est. Quod si ejusmodi media sive subsidia supernaturalia sunt, id est, supernaturæ conditionem posita eamque excedentia, evidens est, ea a solo Deo posse præberi, et nihil prorsus in tali rerum ordine hominem per se præstare posse, ac proinde summam et absolutam esse gratiæ necessitatem ad actus salutes tum internos tum externos eliciendos, prout demonstrandum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

Obj. prima. Inter actus salutes principem locum obtinent fides, spes, charitas, conversio; rursum bona voluntas, opera pia, elemosynæ, ex. gr. orationes, jejunia, actus misericordiæ in pauperes, aliaque ejusmodi. Quis porro sanus sibi persuadeat ad ejusmodi præstanda jugiter opus esse superaddito gratiæ auxilio, cum homo per se ultro hæc perficere possit? Etenim credere vel non credere in hominis potestate est; illi propterea, cui aliquid credendum proponitur, motiva adduntur, quibus credibile fiat, ex. gr. miracula, vaticinia, aliaque ejusmodi; ex conformitate insuper, quam ratio deprehendit in articulis fidei cum principiis sibi ab auctore naturæ inditis, eos vel rejicit vel admittit, quin alio auxilio

(1) Id constat ex Concilio Ephesino œcumenico, quod can. IV damnavit sentientes cum Nestorio et Cælestio, apud Hard. tom. I, col. 1623, et ex tot Synodorum particularium, ac Romanorum Pontificum decretis, latis adversus eamdem Pelagianorum doctrinam, de quibus cfr. citati auctores qui scripserunt de Pelagiana hæresi.

(2) Cfr. tom. III, n. 377 et seqq.

(3) Ibid. n. 379 et seqq.

indigeat; idipsum dicatur de spe, quæ concipitur ex Dei promissis et ex possibilitate assecutionis ejus, quod promittitur. Multo facilius poterit homo Deum diligere, quum ejus animadvertit amabilitatem; respiscere poterit et converti, quum terrore percellitur judiciorum Dei, quæ ipsi per revelationem proponuntur; cetera denique propriis viribus hominem præstare posse, exempla tot honestorum ethnicorum, qui gratia destituti virtutibus excelluerunt, manifeste ostendunt. Nec aliter docent Sacræ Litteræ: *Prædicat*, inquit Christus, *Evangelium omni creaturæ; qui crediderit salvus erit*, nec aliam conditionem injicit. Sic sexcenties sperare in Domino jubemur, quin ulla necessitatis ad id gratiæ mentio fiat; ad Deum amandum provocamur, ad nos convertendos, et ad alia his similia præstanda, quæ frustra a nobis exigentur, nisi in nostra essent potestate posita. De voluntate demum aperte ac universim pronunciat Apostolus: *Velle adjacet mihi* (Rom. VII, 18). Ergo.

Resp. *Dist. min.* Prout hi actus in se spectantur, seu in sua, ut dicitur, *materialitate, trans.*; de his enim inferius agemus; prout actus salutes sunt ac supernaturales, seu ratione *modi, neg.* Duo hæc inter se permisceri nequeunt. Fieri enim quandoque potest, quod postea enucleatius expendemus, ut nonnulli actus in se spectati faciles sint, ac præstari proinde possint sine peculiari gratiæ auxilio, infirmitatem per peccatum contractam sanante. At de his hic non agitur. Sed quæstio versatur circa actus salutes ac supernaturales, quibus homo aut disponitur aut perducitur ad supernaturalem beatitudinem assequendam. Porro hoc ipso, quod hic ordo supra naturam hominis est, patet, hominem, nisi gratia præveniat, excitetur ac adjuvetur ad ejusmodi actus eliciendos, in absoluta impotentia versari relate ad eosdem. Hinc est quod in fidei decretis, seu in sanctione catholicæ doctrinæ semper addatur: *sicut oportet*.

Hisce positis, per se concidunt, quæ objecta sunt, sive ex ratione, sive ex Sacris Litteris. Atque ad argumenta primum quod attinet ex ratione petita, ex iis ad summum hoc unum colligitur, quod nunc in controversiam non venit, posse hominem propriis viribus fidem naturalem habere, spem, amorem posse item varia opera naturalis ordinis exhibere; minime vero sequitur, sine gratia posse hominem hæc ipsa prout supernaturalia sunt velle aut perficere. Implicant enim ac se collidunt duæ hæc ideæ, nempe hæc opera solis naturæ viribus eliciuntur, et hæc opera supernaturalia sunt; si enim sunt supernaturalia, ex naturæ viribus non proficiuntur, et e converso.

Ad ea vero, quæ adjiciuntur ex Sacris Litteris, juxta principia ibidem posita et ex toto systemate patet, eas semper ac necessario supponere gratiam. Etenim si homo in ordine ad statum supernaturalem mortuus in Scripturis perhibetur (1), cæcus (2), ine-

ptus sine gratia præveniente et excitante ad quidpiam cogitandum, volendum et operandum (1); si præterea, quoties agitur de fide supernaturali, trahi a Deo dicuntur, qui ad Christum veniunt, a Deo edocti (2), ita ut Deus dicatur cor adaperire eorum, qui fidem excipiunt (3), eos præordinare ad vitam æternam (4), nulli dubium subesse potest, quin in objectis locis, in quibus sermo occurrit de fide aliisque operibus salutaribus, subintelligatur gratia præveniente ac opitulante ea esse præstanda, cohærenter ad illa principia, etsi nulla expressa de ea mentio occurrat, ut passim in aliis fit.

Quod demum ex Apostolo objicitur: *Velle adjacet mihi*, ad præsens argumentum non refertur. Nos enim agimus de necessitate gratiæ ad actus salutes; Apostolus autem ibi loquitur de insita infirmitate in lucta, quam homo experitur in superanda concupiscentia, de qua inferius pertractabimus.

Inst. Homo a Deo fuit libero arbitrio instructus, quorsum vero hæc libera facultate pollet, si ea uti nequeat ad finem, ad quem fuit a Deo conditus, ita ut homo semper ope gratiæ indigeat ad actus salutes eliciendos?

Resp. Ut libere gratiæ præveniente et excitanti assentiatur, ac libere, gratia cooperante adjutus, bonum operetur, atque hac ratione homo aut se disponat ad justificationem, aut, hac adeptus, meritoria opera per gratiam efficiat, ut uberius suo loco ostendemus. Prout enim libertas naturalis facultas est, non ordinatur nisi ad opera naturalis ordinis, minime vero ad opera, quæ hunc ordinem excedunt ac superant, cujusmodi sunt opera salutaria, uti exposuimus et ostendimus. Ad hæc enim elicienda opus est, ut Deus gratia sua hominem interius præveniat, excitet, illumnet ac adjuvet.

Obj. secunda, quæ est Rationalistarum: 1° Operationes gratiæ immediatas et supernaturales, jam olim nonnulli recte monuerunt, nec diserte promissas esse in Libris Sacris nec necessarias, quum, quæ ad animum emendandum valeant, omnia legibus naturæ a Deo optime efficiantur, nec denique ita conspicuas, ut cognosci certa ratione et intelligi possint. 2° Accedit, quod libertatem et studium hominum impediunt, Mysticorum somnia fovent, et Deum ipsum auctorem arguunt peccatorum ab hominibus non emendatis commissorum. 3° Verum ipsi Scriptores Sacri multis in locis mediatos et naturales gratiæ divinæ effectus significant aut commemorant, sana tantummodo ratione et experientia confirmatos. 4° In ea igitur sententia quiescendum esse censemus, Deum non modo virium humanæ mentis et legis moralis, animo quasi inscriptæ (Rom. II, 15), in universum, et modi, quo quisque his facultatibus instructus est, auctorem esse atque conservatorem, sed etiam fontem illius efficacæ, qua christiana religio bene intellecta ad recti bonique studium animos

(1) II Cor. III, 5; Philipp. I, 6; Rom. IX, 16.

(2) Joan. VI, 44.

(3) Act. XVI, 14.

(4) Ibid. XIII, 48.

(1) Ephes. I, 1: *Cum essetis mortui delictis et peccatis vestris*. Cfr. etiam I Cor. II, 14 et Joan. VIII, 34.

(2) Ibid. V, 8: *Eratis aliquando tenebræ*.

excitat, eosque spe ac solatio implet; 5° denique ipsum Deum rerum physicarum æque ac moralium summum auctorem ac moderatorem, ad quem homo, vera pietate imbutus, supra causarum intermediarum nexum exurgens, evehitur, largissime præbere oportunitates et immittere incitamenta, quibus singuli homines, salvis quidem legibus et physicis et moralibus a Deo ipso institutis, ad doctrinam illam cognoscendam ejusque beneficiorum fructum percipiendum adducuntur. 6° Omnis igitur de gratia divina disputatio rectius ad doctrinam de providentia Dei singulari et concursu refertur.... Quem quicumque pie veneratur, is, omissis quæstionibus quibusvis argutis atque inexplicabilibus, præsentissimam quidem Dei vim et operam salutiferam in morali sicut in physico rerum ordine expectabit. 7° Neque tamen ideo facultates et incitamenta ad animum emendandum ipsi suppeditata temere negliget, vel de iis optime ad usum translatis tanquam de singulari suo merito gloriabitur (1). Ergo.

Resp. ad 1^m, *Dist.* Perperam tamen hoc illi monuerunt et contra apertam Scripturarum auctoritatem, *conc.*; recte, *neg.* Nam, ipsis Rationalistis latentibus (2), scriptores saltem Novi Testamenti docent, homines christianos et Deo ipsi et Jesu Christo (3) ejusque Spiritui (4) et Spiritui Sancto (quem ipsi a Spiritu Christi distinguunt), varia in animos suos effecta salutaria immittentibus, tribuere debere: *primum* religionis christianæ cognitionem eamque profitendi consilium (5), *deinde* animi immutationem Evangelii præceptis convenientem (6), *tum* perseverantiam in fide Evangelio præstanda atque in virtute perficienda conspicuam (7), *singulas denique* virtutes et motus pios (8), *dotes etiam* singulares quasdam cum baptismo interdum conjunctas (9), *vel eum* præcedentes (10). Falsum igitur est et contra omnem veritatem, quod hi monitores adstruunt, operationes gratiæ *immediatas* et *supernaturales* nec promissas in Libris Sacris esse nec necessarias. Quod si hæc referant adversarii ad voces *immediatas* ac *supernaturales*, certe has non habent Sacra Litteræ, prout non habent voces *mediatas*

(1) Ita Wegscheider, § 152.

(2) Disserens enim cit. auc. § 148, de doctrina biblica circa gratiam divinam: *Ut homines, inquit, salute per Christum oblata, Deus ipse eos adjuvare decrevit; id quod testantur Scriptores Sacri, ac singulari attribuant favori et gratiæ.*

(3) II Thess. II, 16 et 15; III, 5-5.

(4) Rom. VIII, 9; Gal. IV, 6; Phil. I, 19; II, 2 et 15; I Cor. III, 16; Coll. VI, 19; XII, 6; Rom. XII, 5 et seqq.

(5) Joan. VI, 44; Act. XVI, 14; I Cor. I, 4-6; XII, 3; II Cor. IV, 6; Ephes. I, 17 et seqq. Phil. I, 5-6.

(6) Joan. III, 5; I Cor. VI, 11; Ephes. II, 5; Phil. II, 13; II Tim. II, 25; Tit. III, 4-6.

(7) I Cor. I, 8; III, 6; VI, 19; II Cor. I, 21; Ephes. III, 16 et seqq. Phil. I, 9; Col. I, 10; I Thes. V, 25; II Tim. I, 14; I Petr. V, 10.

(8) Gal. V, 22 et seqq.; I Petr. I, 22, IV, 14; Rom. VIII, 26; Ephes. V, 18 et seqq.

(9) Joan. III, 5; Act. XIX, 5 et 6; Ephes. V, 26; Tit. III, 5.

(10) Act. X, 47.

ac naturales, quas tamen ipsi usurpant. Quæstio porro est *de re*, non *de formulis*, quibus res significatur. Turpe autem est et contra dialecticæ leges a formulis ad rem transitum facere, Probationes, quas ex Scripturis adduximus ad dogma catholicum vindicandum, prorsus convellunt ea, quæ rursus pravi ejusmodi monitores obrudunt, *omnia per leges naturæ a Deo optime effici, nec ita conspicuas gratiæ operationes esse, ut cognosci certa ratione et intelligi possint.* Dogma enim luculentissime traditum est, quod in præsentia sufficit.

Ad 2^m, *Neg.* Libertatem enim et hominum studium gratiæ operationes juxta doctrinam catholicam mirifice promovent, cum ea perficiant. Nam, si gratiæ operationes spectentur, prout naturales hominis facultates elevat ad ordinem supernaturalem, ac idoneas reddunt ad actus supernaturales perficiendos, qui non humanis viribus, sed instinctu influxuque divino elici debent, ut per se patet, nihil eis detrahunt; sed ea tantum adjiciunt, quæ libertas et hominum studium per se nec habebant nec habere poterant. Quod si gratiæ operationes spectentur, prout medicinales sunt, ac tollunt impedimenta, quæ ad bonum operandum opponunt infirmitas ac imbecillitas humanæ naturæ, tentationes et cupiditates, nemo est qui non videat, per eas libertatem et hominum studium maxime perfici, prout data opera inferius ostendemus. Ea vero, quæ adduntur de mysticorum somniis ac de Deo peccatorum auctore, relinquimus Lutheranis et Calvinistis, quibus talia accepta referenda sunt.

Ad 3^m, *Neg.* Ut liquet ex iis, quæ nuper diximus, cum responderemus eidem difficultati a Pelagianis objectæ.

Ad 4^m et seqq. *Dist.* Spiritui privato obsequendo adversus divinam revelationem, *conc.*; hanc adhuc retinendo, *neg.* Siquidem systema Rationalisticum componi nequaquam potest cum divina revelatione, quæ eidem omnino adversatur. Hoc enim perinde est ac si quis sibi ex arbitrio velit religionem extruere. His vero principiis admissis, absonum est, adhuc ingerere mentionem de *religione christiana, ubi recte consideretur*; cum ex istorum mente, recta christianæ religionis intelligentia nil aliud sit nisi ejusdem eversionis. Hucusque nondum pertigerat Pelagius cum suis. Ridiculum porro est, quod quinto loco subdunt hi rationalistæ *de vera pietate.* Quænam vera pietas fingi animo potest sine fide, sine gratia, sine revelatione? Quamnam pietatem præstolemur ab iis, qui *præsentissimam Dei vim et operationem salutiferam in morali ac physico ordine expectant?* Ergone Christus ideo venit in mundum, ut in se typum moralem et physicum referret, ex quo rationalistæ demum facultates et incitamenta ad animum emendandum suppeditata non negligerent? Iluc usque deducta res est apud Protestantas.

FROPOSITIO II. *Necessaria est Dei gratia homini lapsi, tum ad omnes veritates ordinis naturalis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas.*

Ad fidem catholicam spectat quoad omnes suas partes hæc propositio, quam S. Augustinus adversus Pelagianos vindicavit. Pelagius enim, ut præmisimus, inficiatus est, primum hominem integritate naturæ auctum a Deo esse; cumque propterea nullam ipse admitteret ex peccato originali naturæ corruptionem, intulit, non minus valere ejus posteros, tum ad verum cognoscendum, tum ad bonum perficiendum atque ad vincendas difficultates, quæ iisdem opponuntur, quam Adam ipse immediate a Deo conditus hæc præstare potuerit.

Porro ex doctrina catholica de peccato originali ejusque effectibus discimus, protoparentem illam integritatem naturæ a Deo accepisse cum justitia originali, eamque per peccatum amisisse, *totumque Adam, ut loquitur Concilium Trident., per illam prevaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse* (1). Hæc autem totius Adam in deterius commutatio potissimum complectitur ignorantiam ex parte intellectus, in malum pronitatem ex parte voluntatis, et concupiscentiam ex animæ et corporis conjunctione. Nisi igitur hæc vulnera, homini inflicta per peccatum, medicinalis Christi gratia curet, ineptus homo est ad tria illa præstanda, quæ enumeravimus.

Animadvertendum autem hic est majoris perspicuitatis causa, 1° agi in præsentis propositione de sola operis moralis *substantia*, ut in scholis loquendi mos obtinet, non autem de *modo* seu de *opere supernaturali* aut *salutari*, adeoque agi de necessitate gratiæ, quæ supernaturalis quidem sit *ratione sui*, non autem *ratione modi* seu *finis*. Utrumque enim concurrat necesse est ad gratiam absolute supernaturalem constituendam ac proprie talem. Hæc autem omnium prima vocatio est ad fidem una cum interiori illustratione et inspiratione, ut postea dicemus. 2° Notandum est, cum asserimus gratiam necessariam esse tum ad omnes veritates ordinis naturalis cognoscendas, etc., hoc non solum spectare nexum harum veritatum aut divinorum præceptorum, veram etiam et abstrusiores veritates ac difficiliora præcepta tum absolute tum relative, ac præcipue præceptum diligendi Deum super omnia. 3° Notandum est, impotentiam, in qua nunc homo lapsus versatur respectu horum omnium, quæ recensuimus, *moralem* esse, non *physicam* (2);

(1) Conc. Trid. sess. V, can. I.

(2) *Physica* impotentia idem valet ac impotentia *absoluta*, quæ superari nullatenus potest; cujusmodi ex. gr. est in homine ad volandum, quia alis destitutus est. Impotentia *moralis* ea dicitur, quæ ægre quidem ac difficulter, at tamen absolute vinci potest; qualis in ægroto concipitur ad pondus quoddam attolendum, quod ipsi molestiam afferret. Moraliter porro hæc impotentia, seu verius difficultas, plures gradus admittit tum absolute tum relative; *absolute*, cum hæc oritur ex ipsa rei arduitate; *relative*, cum non solum ex arduitate operis pendet, verum etiam ex ratione

alioquin homo reus culpæ non esset, aut cum gravi tentationi cederet, aut cum arduum præceptum transgrederetur; nec viribus a natura esset comparatus, quæ proportionem servarent cum lege naturali seu moralis ordinis, ad quem suapte natura homo ordinatus est; nec vere libero arbitrio polleret. Moraliter autem hæc impotentia plures gradus admittit, tum in se, tum respectu particularis cujusquam individui, spectatis præsertim temporis, loci aliisque individui ipsius adjunctis.

His ita positis, sic per partes assertam propositionem evincimus. Ac primo quidem non posse hominem absque gratiæ subsidio omnes ordinis naturalis cognoscere veritates, illa omnia evincunt, quibus ostendimus necessitatem supernaturalis revelationis adversus incredulos et rationalistas, argumento potissimum ducto ex omnium seculorum experientia. Inde enim comperimus, tot ac tantis ignorantiae tenebris homines revelatione destitutos laborasse, ut nec populi rudes neque populi philosophorum doctrina et scientia exculi ita potuerint se ab iis expedire, ut in plures eosque gravissimos errores adversus sanam ethicam non impeerint. Comperimus præterea, philosophos ipsos, etsi omne studium in veritatis inquisitionem contulerint, in perniciosissimos tamen errores delapsos esse, non secus ac recentiores incredulos, qui seposita revelatione conati sunt novam sibi ethicam cudere; siquidem in desperationem acti propriam impotentiam demum ultro fassi sunt (1). Et hæc satis sint; nec est cur plura congeramus ex vitæ brevitate, mentis angustia, multitudine officiorum, ex difficultate applicationis eorumdem officiorum ad praxin, ex collisione præceptorum, aliisque prope innumeris, quæ urgeri possent.

Quod vero secundo loco positum est, non posse scilicet hominem lapsam absque Salvatoris gratia universam legem implere, aperte evincit ex una parte summa difficultas, quæ inest quibusdam præceptis; ex altera autem insita homini imbecillitas. Injuriarum condonatio, inimici dilectio, continentia aliaque quæ a lege præscribuntur non pauca, tantam præ se ferunt difficultatem, ut homo per se eam aut ægre omnino aut nullatenus superare valeat. Atque ut in continentia sistamus, libri Sapientiæ auctor de se profitetur cap. VIII, 21: *Ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat Sapientiæ, scire cujus esset donum, adii Dominum et*

temporis, loci, individui, aliorumque adjunctorum seu, ut vocant, circumstantiarum, quæ negotium illud jam per se arduum comitantur. Quandoque vero eo pervenit talis moralis impotentia aut difficultas, ut physicæ seu absolute æquivalet; cujusmodi ex. gr. esset homini sanæ mentis nudum per vias incedere, se ex alta turri in terram dejicere, etc. Hæc autem sedulo animadvertenda erant, quia nonnulli inveniuntur scriptores præsertim ex factione Janseniana, qui, ad invidiam declinandam, quandoque moralem impotentiam nominant, at sub hoc vocabulo moralem summam, quæ physicæ et absolute æquipollent, significant, et hæc ratione lucum incantis faciunt.

(1) Cfr. vol. I, *De verâ relig.* n. 54 et seqq.

depressatus sum illum. Quo spectat et illud Apostoli dictum: *Velle adjacet mihi; perficere autem bonum non invenio* (Rom. VII, 18); imo huc integrum refertur caput VII Epist. ad Rom., ubi graphice Apostolus describit hominis impotentiam ad legem sine Christi gratia servandam. Ex hac porro difficultate, quam in se homo experitur ad continentum se in officio, origo potissima habetur idololatriæ ac polytheismi, quibus ad turpissima quæque dishonestanda gentes usæ sunt, ut sic conscientie stimulos et angores aliqua ratione suffocarent. Quibus si addantur nonnulli casus nec infrequentes, in quibus homo inter legis violationem ac vitæ discrimen colluctatur, inter delictum quod sibi innoxium fore pollicetur et lucrum constitutus ad longum tempus profecto non subsistit (1). Quod autem de lege in universum dictum est, peculiari ratione affirmari debet de præcepto diligendi Deum super omnia, amore nempe *appretiativo*, qui observantiam totius legis includit, ut per se patet; nec pluribus ad id demonstrandum opus est.

In immensum denique prope augetur hæc difficultas ex eo, quod tertio loco constituimus, cum graves nempe tentationes animum pulsant, quas sine gratia sanante vincere homo non potest. Ejusmodi autem tentationes aliæ inditæ homini sunt, quas scilicet ingenerant cupiditates; aliæ externæ, quæ vel ex dæmonis assaultibus, vel ex mundi blandimentis ac illecebris oriuntur. Vehementes quandoque et acres adeo stimulos cupiditates excitant, ut non nisi ægre ab iis homo non abripiatur: *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (Gal. V, 17), inquit Apostolus; qui præterea de se ex persona hominis sub lege constituti scribit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. VII, 23). Quod et viderunt ethnici ipsi juxta tritum illud poetæ dictum:

..... Aliud cupiditas, mens aliud suadet;
Video meliora proboque, deteriora sequor.

Quo quidem vocem naturæ scdatæ ac in malum pronæ poeta expressit. His incitamentum addunt dæmonis insectationes, ut passim Scripturæ testantur, atque mundi blandimenta, ut infelix nimis experientia ostendit. Non aliter proinde poterit homo se his subducere eaque superare quam per Dei gratiam, qua opitulante excitatur ad officia excolenda, eaque omnia præstanda, quæ muneris sui sunt, virtutemque sectandam. Quod declarat Apostolus loc. cit. ubi, postquam exclamasset: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* statim subdit: *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Ibid. 24 et 25).

Constat igitur, quod proposuimus, necessariam scilicet esse Dei gratiam homini lapsio, tum ad omnes veritates naturalis ordinis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas (2).

(1) Cfr. Roberti S. J. *Della probità naturale*.

(2) Cfr. Bellarm. *De grat. et lib. arbit.* lib. v, a cap. 4 ad 9.

Obj. prima. 1° Humana ratio iis omnibus a Deo instructa est facultatibus, quibus satis exulta ad veritates sui ordinis, ethices præsertim ac religionis pervenire possit. 2° Sane id, quod sunt brutis animalibus sensus et instinetus, est homini ratio; ergo, quemadmodum illa finem suum assequi possunt absque exteriori subsidio, ita et homo sola ratione potest ad finem suum pervenire per cognitionem veritatis, primæ præsertim, quæ Deus est; dein etiam officiorum, quibus adstringitur erga Deum, erga se ac societatem. 3° Porro ratio ad instar seminis in homine latet, quod successu temporis evolvi debet, ut crescat, et perfectionem sibi propriam attingat. Institutione propterea indiget ratio et cultu, experientia, communicatione, ceterisque præsidis, ut perveniat ad veritatem; quæ si adsint, veritatem certe assequetur. Ergo.

Resp. ad 1^{am} Dist. Physice et absolute, *conc.*; moraliter, *neg.* De hac vero morali potentia loquimur. Physica enim potestate ad veritates cognoscendas, ad quas ordinatus est, hominem lapsus adhuc pollere, non inficiamur; verum hæc non sufficit, cum expedita non sit, ac multis difficultatibus sit circumscripta, quibus omnibus superandis multo opus tempore, labore, vigiliis, ut experientia ostendit; ex qua præterea discimus, vel ipsos sapientes post plurimum seculorum conatus nunquam eo pervenisse, ut veritatem erroribus iisque gravissimis immunem cognoverint. Deinde semper deest ejusdem ad officia practica applicatio; quæ ut rite fiat, novis conatibus et elucationibus opus est. Theoriæ, ut aiunt, ac mentis humanæ molitiones pulcherrimæ non raro sunt; brevi tamen experimentum eas evertit.

Ad 2^{am} Neg. *paritatem*; cum bruta sensibus et instinctu necessario agantur; at homo per ipsam rationem liber fit, quæ utpote certis finibus conclusa, non omnem veritatem agnoscit; unde et homo pravis cupiditatibus irretitus illa, heu! sæpius, nimis prave utitur. Cupiditates enim, institutio, auctoritas ceterorum hominum, anticipata judicia eam sæpe ita labefactant, ut verum dignoscere non valeat. Subsidio proinde indiget homo, ut recte incedat, et ad finem suum certo perveniat. Nec ei satis est, ut Deum cognoscat et officia generalia, quibus astringitur; sed necesse insuper est, ut hæc in particulari cognoscat ac rite applicet. Hoc porro opus, hic labor est.

Ad 3^{am} *Conc. antec. et neg. cons.* Utique ratio ad instar seminis est, quod germinare debet, ut maturitatem attingat; sed, ut germinet, requiritur gratiæ subsidium, quod nisi præsto sit, tenuia illa ipsa principia facile corrumpunt ac præve inflectuntur; et nedum ad optatam perfectionem pertingant, extremam sibi perniciem consciscunt. Non aliter navis, etsi optimis instrumentis instructa sit ad mare trajiciendum, nisi ab experto nauta dirigatur, aut in syrtis incidet, aut ad scopulos se illidet (1).

(1) Nonnulli auctores, ut se ab hac difficultate expediant, recurrere consueverunt ad humanæ naturæ

Obj. secunda. Scriptura passim ut certum assumit, posse hominem suis viribus totam legem implere. 1° Sic, Deuter. XXX, 11, Moyses ait: *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum*. Eccl. pariter XV, 16 dicitur: *Si volueris mandata servare, conservabunt te*. 2° Quare Apostolus universim pronuntiat: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt* (Rom. II, 14); possunt igitur naturaliter seu naturæ viribus sine gratia legis naturalis præcepta servari. Prout 3° de semetipso testatur Apostolus, quod, eum nondum sub gratia esset, sed solum sub lege constitutus, *secundum justitiam, quæ in lege est, sit conversatus sine querela* (Philip. III, 6). 4° Hinc S. Joan. Chrysost. scribit: *Admiratione dignos esse (gentiles), quod nec lege ipsi opus fuerit, et tamen omnia, quæ legis erant, præsterint* (1); 5° cui coherens S. Hilarius duplicem librum distinguit, ad illud Ps. LXVIII: *Deleantur de libro viventium*; alterum viventium, alterum justorum; affirmat autem: *Eos in viventium libro esse, qui antea sine ulla Christi cognitione pie in lege versati omnia præscripta legis impleverint, de quibus secundum legem Apostolus Paulus ita docuit: (Rom. X) Quia qui fecerit ea, vivet in illis* (2). 6° Sane lex naturalis intra naturæ limites continetur, neque proinde naturalem hominis facultatem excedit. 7° Cavendum propterea est, prout scite concludunt Rationalistæ, ne, imbecillitatem istam naturæ humanæ nimium jactando, facilem peccantibus excusationem suppeditemus; in eo potius elaborare debent doctores publici, ut eujuslibet male facti pravitatem et turpitudinem vehementer prædicent, et facultatem homini, benigne a Deo concessam, vitiositatem quamvis superandi et, Deo ipso juvante (juxta naturalem providentiæ ordinem), optima quæque efficiendi magis magisque explanent, ut eam homines diligentius excolant (3). Ergo.

Resp. Neg. *antec.* Ad 1^{am} prob., *Dist.* Per auxilium divinæ gratiæ *conc.*; sine illo, *neg.* In his enim ac similibus testimoniis, in quibus sermo est de legis observantia, aut fit ad eam implendam exhortatio, semper subintelligitur gratiæ opitulatio coherentem ad illa, quæ aut ibi aut alibi dicuntur. Etenim ante adductum ex Deuter. v. 6, testimonium jam dixerat Moyses: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum et seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto*

infirmitatem, quæ ex lapsu primorum parentum provenit. Ast hi ipsi non advertunt eandem imbecillitatem locum habituram fuisse in hypothesi, quod Deus hominem noluerit dono debito integritatis adstruere, et tunc recurreret eadem difficultas solvenda. Si enim demas nonnulla accidentalia, eadem fuisset conditio hominis non elevati nec dono integritatis aucti, ac nunc est, postquam homo per peccatum dona illa amisit. Hoc solum intercedit discrimen, quod in tali hypothesi imbecillitas humanæ naturæ foret naturalis hominis conditio, nunc vero rationem habeat pænæ ac infirmitatis. Cfr. quæ diximus tom. III, in Tract. *De Deo Creat.*

(1) Hom. v in Epist. ad Rom. n. 5.

(2) Expos. in Ps. LXVIII, n. 24, edit. Coust.

(3) Wegscheider, § 118.

corde tuo et in tota anima tua. Quo pariter spectant illæ prophetarum preces, quibus a Deo petunt, ut aut sibi aut populo cor docile tribuat ad legis mandata custodienda; quæ innumeræ prope sunt (4).

Ad 2, *Dist. Naturaliter* gentes ea, quæ legis sunt, faciunt, per oppositionem ad legem scriptam, *concedo*; per oppositionem ad gratiam, *nego*. Scopus enim Apostoli in adducto testimonio est, ostendere, gentes, etsi legem scriptam ut Judæi non habuerint, non fuisse tamen sine lege; cum eam in cordibus suis velut insculptam gesserint, ut ex ipsorum bene aut male factis ostendebant, testimonium ipsis perhibente conscientia. Quemadmodum vero Judæi non sine gratiæ auxilio legem servabant, ita nec sine eodem gentes legem naturalem implebant. Non igitur gratiam excludit Apostolus; sed eam potius includit ac supponit (2).

Ad 3, *Dist.* Secundum justitiam legalem externam, seu coram hominibus, *conc.*; internam et proprie dictam coram Deo, *neg.* Alibi enim contrarium profertur (5).

Ad 4, *Dist.* In sensu Apostoli mox exposito, *conc.*; in sensu adversariorum, *neg.* Expresse enim S. Doctor, Hom. XIII in eadem Epist. docet, legem sine gratia minime sufficere; nec salutis spem ac tentationum victoriam sine speciali Dei auxilio haberi posse (4).

Ad 5, *Dist.* In libro viventium in ordine ad vitam temporalem, *conc.*; in ordine ad vitam æternam, *neg.* Alioquin nimis probaret, posse nempe quæpiam per opera moraliter honesta pervenire ad salutem æternam (5).

Ad 6, *Dist.* Non excedit naturalem hominis facultatem physicam, *conc.*; moralem, de qua loquimur, *neg.*

Ad 7, *Dist.* Si physicam inesse homini impotentiam doceremus et omni gratia hominem destitutum, urgente præcepto, *conc.*; si moralem tantum, nec sine gratia, urgente præcepto, hominem esse doceremus, *neg.* Tunc enim solum peccanti facilis præberetur excusatio, si eum absolute impotentem ad legem servandam adstrueremus, ac sine omni gratiæ auxilio, cum grave aliquod præceptum urget, eum esse diceremus. Ast ab his sensibus abhorret doctrina catholica. Nemo quippe nisi volens ac libens peccato inquinatur. Quare adhortationes Rationali-

(1) in Reg. III, 9; toto Ps. cxviii, etc.

(2) Cfr. Bernard. a Piconio, *Triplicis expositio*, in hoc loco.

(3) Cfr. Epist. ad Titum, III, 5 et seqq. 4 Tim. I, 15; etc.

(4) N. 5 et seq. Imo in hac ipsa Hom. v, quæ objicitur ab adversariis, id aperte declarat S. Joan. Chrysost. n. 4 et 5.

(5) Id patet ex toto contextu, ubi duplicem distinguit librum, *viventium* nempe et *justorum*. Ad librum justorum asserit pertinuisse eos, quibus justitia Christus factus est: ad librum autem viventium eos pertinuisse affirmat, qui legem sine Christi cognitione observant: *A quo libro, inquit, cum omnem populum deleri Moyses metueret, se primum deleri deprecatus est. Metuebat autem Moyses, ne morti daretur populus, prout Deus comminatus fuerat.*